

Відгук

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора,
головного наукового співробітника
відділу навчання жестової мови

Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України

Кульбиди Світлани Вікторівни

на дисертаційне дослідження **Бурлаки Ольги Вікторівни**
«Формування географічних понять в учнів із порушеннями слуху
в 6-9 класах», представленої на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук за спеціальністю
13.00.03 – корекційна педагогіка

Предметний дискурс навчальних дисциплін все активніше студіюється вітчизняними дослідниками. Вивчення предметів зорієнтовано на сучасні концептуальні засади (НУШ, гуманістичність, дитиноцентризм, соціокультурність), змістові основи опанування предметних компетентностей певною категорією здобувачів освіти, специфіку мовного питання в контексті забезпечення інформаційної доступності. Матеріалом дослідницького пошуку стають предмети гуманітарного, фізично-оздоровчого циклу дошкільного, початкового навчання, але природничо-географічного у базовій середній освіті для осіб з порушеннями слуху (глухих, зі зниженим слухом, з підсиленням і без, з різних мовних родин) вперше.

Актуальність рецензованої наукової студії на сучасному етапі освіти зумовлено потребою в комплексному аналізі змістових засад предмету «Географія» як предметного дискурсу, що передбачає не лише діагностику стану викладання дисципліни вчителями-предметниками, їхню професійну компетентність, а й особливий статус білінгвального підходу (використання словесної і жестової мов) з розробкою комунікативних стратегій, тактик під час опанування термінологічних понять дисципліни.

Тож, дисертаційне дослідження Бурлаки О.А., яке присвячене не лише науковій підтримці позицій білінгвального підходу поряд з особистісно орієнтованим, компетентнісним, соціокультурним, а й безпосередньо методичним засадам, практичним аспектам використання УЖМ в умовах опанування навчального матеріалу учнями з порушеннями слуху, є вкрай своєчасним, актуальним і затребуваним.

Автором чітко визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету й окреслено ключові завдання, що забезпечують системний опис проблеми вивчення із загальної дидактики та сурдодидактики. Логічно поєднано у педагогічному інструментарії як теоретичні, емпіричні, так і відповідні статистичні методи дослідження. Опора на системний підхід, використання емпіричних та теоретичних методів дозволили авторів чітко верифікувати свої

основні авторські твердження з позиціями двох концепцій (ЖМ в Україні (2009), Білінгвального навчання осіб з порушеннями слуху (2011), а охоплення великого масиву конкретного предметного матеріалу – зробити їх максимально достовірними.

Дисертаційне дослідження Бурлаки О.В. чітко *структуроване*: складається з анотації, трьох розділів (теоретичного, експериментального (констатувального й формувального етапів) дослідження), часткових та загальних висновків, списку використаних джерел, додатків; *змістовне*, з використанням коректної наукової термінології (географічні поняття, інтенсифікація навчання, учні з порушеннями слуху, білінгвальний підхід, білінгвальне навчання, жестова мова), що відповідає проблемному полю дослідження. Логічно вибудований зміст відповідає структурі, де пропорційні складові теоретичної й емпіричної частин дослідження дотримано.

Здобувачкою здійснено розлогий історико-педагогічний аналіз проблеми вивчення навчальної дисципліни «Географія» учнями з порушеннями слуху, як особистостями, які є і об'єктами, і суб'єктами творчої навчальної і комунікативної діяльності.

З логічною послідовністю в роботі відстежується поступовий і досить суперечливий процес формування бази географічних знань у спеціальній освіті для дітей з ПС від одномовних засобів навчання (повного заперечення ролі жестової мови) до двомовних (активного її застосування) під час вивчення предмету. Розкрито динаміку змін у поглядах на мету, спрямованість застосування ручної комунікації у творчих пошуках, ініціативах українських вчених, сурдопедагогів, що спрямовані на поліпшення якості педагогічного процесу шляхом використання жестової мови. Аналізуючи успіхи і невдачі у цьому контексті, автор, зокрема, реалістично осмислює сучасний стан освіченості нечуючих дітей в умовах використання різних засобів білінгвального навчання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що автором уперше: обґрунтовано методику формування географічних понять в учнів з ПС 6-9 класів; обґрунтовано і залежність динаміки формування географічних понять означеної категорії учнів від мовного типу родини, мовних двох баз (словесної і жестової мов), визначенні доцільності застосування специфічних дидактичних принципів навчання (єдності процесу навчання в умовах застосування білінгвального підходу, інтенсивного розвитку слухового сприймання та навичок зчитування з губ, інтенсифікації словесно-жестового спілкування), визначенні організаційно-педагогічних умов активізації форм мовлення при формуванні географічних понять, визначенні особливостей формування (критеріїв, показників) сформованості в учнів з ПС 6-9 класів).

Доцільними з практичної точки зору є такі результати дослідження Бурлаки О.А. як розроблення: педагогічного діагностичного комплексу,

використання якого забезпечує виявлення особливостей функціонування та рівня сформованості лексичної бази учнів з ПС у двох мовах з урахуванням типу родини; педагогічних прийомів, методів формування географічних понять засобами білінгвізму, застосування яких сприяє позитивній динаміці формування географічної компетентності в нечуючих учнів з різних родин; поурочної системи реалізації основних положень білінгвального навчання означеної категорії учнів з урахуванням їхніх можливостей, здібностей.

Авторка у своєму доробку визначає основні організаційно-педагогічні умови формування географічних понять в учнів 6-9 класів, а також специфічні дидактичні принципи навчання, які враховують індивідуальні особливості означеної категорії осіб. Акцентуючи увагу на різних доцільних формах білінгвальної взаємодії спеціалістів, п. Ольга детально розглядає диференційовані методи і прийоми компенсаційно-розвивальної роботи з урахуванням результатів сформованості основних процесів (усвідомлення, сприймання, розпізнавання, продукування, відтворення тощо), що лежать в основі ефективної комунікативної діяльності на уроці під час вивчення географічного словника (жестівника).

Варто звернути увагу на глибину опрацювання змісту методики формування географічних понять в учнів 6-9 класів, яка раніше не була апробована стосовно вказаної категорії учнів. Продуманими щодо кожної із запропонованих груп учнів є прикладні методи і прийоми роботи, які доводять особисту участь автора у реалізації авторської методики. Запропонована Бурлакою О.С. методична поетапність, послідовність, стратегія, прийоми формування понять, інтенсифікація засобів у двох мовах з урахуванням типу мовних родин є вмотивованою у вирішенні даного питання.

Достовірність основних положень та висновків дослідження забезпечується методологічно обґрунтованим теоретичним базисом роботи, про що свідчить значна джерельна база дослідження, опрацьованих вітчизняних і зарубіжних джерел, суттєва частка яких – за останні десять років. Достовірність одержаних результатів значною мірою забезпечено не лише кількісними показниками (дослідженням охоплено 87 осіб), а й застосуванням поелементної оцінки сформованості географічних понять (критеріїв, показників), яка, незважаючи на певну «громіздкість», дала можливість виявити істотні характеристики явища, що вивчалось, і, як результат, розкрити причини, так званої, «мовної» неуспішності чотирьох груп учнів з ПС. Здобувачем розроблено і експериментально перевірено авторську методику формування географічних понять в учнів з ПС 6-9 класів, що засвідчує глибоку обізнаність автора з актуальними проблемами сучасної школи, усвідомлення необхідності інноваційних процесів, які відбуваються у підходах, змісті, засобах навчання дисципліни й потребують як теоретичного обґрунтування, так і практичної

реалізації. Загалом достовірність і надійність результатів дослідження визначається: а) адекватним виділенням теоретико-методологічного базису наукового дослідження; б) використанням якісно-кількісного підходу як при доборі емпіричного матеріалу, так і в ході інтерпретації отриманих результатів; в) застосуванням методів математично-статистичної обробки результатів.

Запропонована здобувачем система роботи засвідчила її загальноорозвивальну спрямованість і ефективність, яка, безумовно, сприяє вдосконаленню мовних засобів, доцільних форм мовлення, збагаченню двох мовних баз, що підтверджується досвідом діяльності вчителів географії з числа носіїв ЖМ: вчорашнім (Валентин Лозинський (Чернівецька СШ для глухих), Богдан Яцола (Херсонська школа для глухих), Леся Лещенко (Харківська СШ для учнів зі зниженим слухом), нинішнім (Ірина Кучерявенко (Полтавська СШ для глухих), Сергій Горбань (ВШ №27 м. Києва).

Одержані результати формувального експерименту засвідчили позитивні зрушення, які детально описано і проілюстровано. Видаються правомірними і логічними загальні висновки дослідження. З одного боку, вони розкривають специфіку формування географічних понять з використанням доцільних форм мовлення, окреслюють проблеми використання двох мов при вивченні географії, збагаченні мовних баз всіх чотирьох груп нечуючих учнів, а з іншого, – шляхи і форми роботи, що сприяє підвищенню ефективності білінгвального процесу, ефективному запам'ятовуванню географічного матеріалу.

Результати проведеного дослідження оприлюднено на 9 Міжнародних, 4 Всеукраїнських науково-практичних конференціях і 4 семінарах та відображено в достатній кількості публікацій. Зокрема, у процесі дослідження одержані результати проаналізовано, опрацьовано, систематизовано та повною мірою висвітлено у 24 публікаціях, зокрема в: 7 – у фахових виданнях України; 1 – у періодичному виданні інших держав; 16 публікаціях апробаційного характеру.

Матеріал кваліфікаційної роботи свідчить про достатній рівень наукової підготовки здобувачки, володіння методикою проведення наукового дослідження, застосування творчо-індивідуального підходу до вирішення проблеми, розроблення авторських позицій в опануванні географічно-природничої дисципліни доступними засобами білінгвізму, що в комплексі забезпечило досягнення мети роботи, розв'язання дослідницьких завдань.

Автореферат відповідає змісту дисертації, повною мірою представляє її основні теоретичні й практичні напрацювання та логіку організації дослідження. Матеріали автореферату вказують на актуальність і новизну розробленої теми, її належну теоретичну і практичну значущість, відповідність висновків

поставленим завданням, дотримання вимог щодо структури і логіки опрацювання результатів дослідження, достатньому обсягу дослідно-експериментального матеріалу, критичного аналізу, узагальнення, систематизації та структурування матеріалу.

Поряд із загальною позитивною оцінкою дисертаційної роботи хотілося б висловити певні зауваження та побажання:

1. Дослідження певною мірою розкриває особливості змісту навчання природничо-географічної дисципліни з урахуванням вимог Державного стандарту базової середньої освіти щодо реалізації практичної складової шкільного курсу «Географії». Це можливість для дисертантки, як практикуючого педагога, не лише ознайомлення, а й детального вивчення змісту, структури, методичного апарату програм, підручників, це спроможність їх аналізувати з теоретичних та практичних позицій як загальної дидактики, так і сурдодидактики. З огляду на це, варто б детальніше конкретизувати зміст навчання «Географії» для осіб з порушеннями слуху у 6-9 класах з визначенням програми (програм), підручників, посібників та ін.

2. Як відомо, трирівнева ієрархія словникового запасу складається з базового словника (перший рівень), словника академічних слів із широким застосуванням у предметних областях (другий рівень), словника рідко вживаних слів дисципліни, які мають обмежене використання поза дисципліною (третій рівень). Доцільно було у науковій студії застосувати трирівневу ієрархію бази у двох мовах з прикладами словника (жестівника) термінів з конкретизацією рівня (рівнів), які знайшли застосунок в експериментальній методиці навчання.

3. Експериментальна діяльність здійснювалася у кілька етапів у різних типах закладів не лише Хмельниччини, а й інших регіонів України. Варто було виділити особливості діагностичного етапів проведення констатувального і формувального етапів дослідження з огляду на: а) застосування комунікативних стратегій при опануванні географічними поняттями різними вчителями; б) використання термінологічного поля УЖМ під час урочної і позаурочної діяльності.

4. У дослідженні одне із завдань присвячено визначенню (діагностиці) типу родин з детальним аналізом засвоєння форм мовлення. Доцільно було б дослідити в учнів сформований запас (бази) у двох мовах (пасивна, активна лексика, застосунок у формах мовлення), визначити особливості груп учнів для при опануванні конкретного рівня географічних понять в умовах застосування принципу «інтенсифікації словесно-жестового спілкування».

5. У дослідженні звертається увага на контингент вчителів географії, які викладають цю дисципліну, водночас не уточнюється, на скільки готові сьогодні педагоги використовувати авторську методику вивчення географії з урахуванням двомовності з огляду на те, що існує нерозробленість

термінологічної лексики, переважна частина педагогів – це чуючі вчителі, котрі не володіють елементарним рівнем жестомовної комунікативної компетентності географічного фаху.

6. Як відомо, сьогодні розроблено низку словників, жестівників для учнів з порушеннями слуху, в тому числі. В основному, вони презентують лексику базового рівня. Натомість інклюзивний безбар'єрний сурдопедагогічний дискурс потребує розробки сучасних жестівників тематичного спрямування. Чи не розглядаєте Ви можливість розроблення жестівника географічних понять (на базі Хмельницької школи № 33) загалом для курсу або для кожного класу зокрема, який став би взірцем у використанні точних відповідників (варіантів), як вчителями, учнями, вихователями, перекладачами жестової мови, батьками, так і ширшим колом осіб?

В цілому висловлені зауваження, пропозиції не знижують загальної позитивної оцінки роботи, її наукової новизни та практичного значення.

Таким чином, з урахуванням актуальності, науково-методичного рівня виконання, новизни, теоретичного й практичного значення одержаних експериментальних результатів дисертаційне дослідження Бурлаки О.А. «Формування географічних понять в учнів із порушеннями слуху в 6-9 класах», є цілісною, завершеною й оригінальною кваліфікаційною роботою, що пропонує застосування білінгвального підходу у вирішенні одного із важливих завдань корекційної педагогіки – розробленні ефективних способів навчання, виховання й розвитку дітей із порушеннями слуху. За змістом і обсягом дисертаційне дослідження відповідає вимогам, які висуваються «Порядком присудження наукових ступенів ...» від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними Постановою КМ України від 19.08.2015 р. № 656) до кандидатських дисертацій МОН України, а **Бурлака Ольга Вікторівна** заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 — корекційна педагогіка.

Офіційний опонент -

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу навчання жестової мови
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України

СВ

Кульбіда С.В.

